

premijera te verzije bila je 07.02.1874. godine u Parizu. Opereta je parodija mita o Orfeju i Euridiki, u kome Orfej mora sići u podzemlje da bi vratio svoju voljenu Euridiku. Opereta u 2. činu sadrži čuvenu 2. scenu s kankanom (*Le Galop infernal* - pakleni galop). Ta je tema uključena i u finale uvertire, koja se često samostalno izvodi. Trajanje prve verzije operete je oko 90 minuta, druge oko 4 sata, a uvertire oko 9 minuta.

Dmitrij Šostakovič (Дмитрий Дмитриевич Шостакович; Sankt Peterburg, 25.09.1906. - Moskva, 09.08.1975.) bio je ruski kompozitor iz perioda modernizma, pijanist, dirigent i pedagog. Klavir i kompoziciju završio je na Sankt Peterburškom konzervatoriju, gde je kasnije i predavao. Njegovo stvaralaštvo obuhvata oko 150 opusa: dela za orkestar, kamerne sastave i klavir te scensku i filmsku muziku i smatra se za jednog od vodećih kompozitora 20. veka.

• Valcer br. 2

Iz muzike za film "Prvi ešelon", op. 99, Šostakovič je sastavio svitu za hor i orkestar op. 99a, u kojoj je 8. stav valcer. Taj je valcer kasnije ubacio kao **Valcer II** (iako je u stvari to 3. valcer, prethode mu Lirski valcer i Valcer I) u Svitu za estradni orkestar u osam delova (ru. *Сюита для эстрадного оркестра в восьми частях*). U sviti je Valcer II 7. stav, iako je Šostakovič u partituri napisao da se stavovi mogu izvoditi bilo kojim redom. Svita je objavljena postumno. Na premijeri u Londonu 01.12.1988. (Londonski simfonijski orkestar s Mstislavom Rostropovičem kao dirigentom) izvedena je pod imenom "Svita za džez orkestar br. 2" - imenom dela iz 1938. godine za koje se smatralo da je izgubljeno u 2. Svetskom ratu (klavirska partitura pronađena je 1999. godine i delo je 2000. orkestrirano).

Valcer je postao popularan nakon korišćenja u filmu "Širom zatvorenih očiju" (*Eyes Wide Shut*) Stenlija Kjubrika (Stanley Kubrick) iz 1999. godine. Valcer u c-molu, napisan u ternarnoj formi (ABA), nosi oznaku tempa *Allegretto poco moderato*. Trajanje je oko 4 minuta.

Trivia & Varia

• **Valcer** (nem. *Walzer*, od *walzen* - valjati, kotrljati; en. *waltz*, fr. *valse*, ru. *вальс*) je društveni ples u 3/4 taktu. Pleše se u parovima u zatvorenoj poziciji (partneri se međusobno drže i sučeljavaju). Nastao je u 18. veku iz lendlera, ali se tek u 19. veku proširio Evropom, nakon popularizacije na Bečkom kongresu 1815. godine. Javlja se u dva oblika: bečki (50-60 taktova u minutu, odnosno 150-180 doba/min) i spori, tzv. engleski (oko 30 t/m, 90 d/m). Kao muzičku formu, valcer su pisali mnogi kompozitori, ili kao samostalne kompozicije ili u sastavu drugih većih dela.

• **Polka** je češki narodni ples brzog tempa u 2/4 taktu. Nastala je u Bohemiji (Češkoj) oko 1830. godina, odakle se proširila Evropom i u mnogim zemljama je prihvaćena kao tradicionalni ples. Plešu ga parovi u zatvorenom ili otvorenom položaju. Mnogi kompozitori imaju polku u svom opusu, a najznačajniji su Johan Štraus (mlađi) i Jozef Laner s plesnim polkama i Bedžih Smetana koji ih je uveo u orkestarsku i opernu muziku.

• **Marš** (iz fr. *marche* - hod, od *markon* - korakom označavati granicu; it. *marcia*) je kompozicija s naglašenim ritmom, izvorno napisana da podrži hod organizovane grupe ljudi (vojske). U evropskoj muzici javlja se još od antike. Od 16. veka javlja se u horovima, u instrumentalnim delima, operi i baletu u mnogobrojnim oblicima, na primer: vojnički, trijumfalni, svečani, svadbeni, pogrebni... Takt je najčešće dvodobni, ali može biti i neki drugi. Tempo zavisi od namene, od 60 doba/min kod pogrebnog do 120 doba/min kod modernih marševa.

• **Opereta** (italijanski *operetta* - mala opera) je muzičko-scensko delo slično operi, ali je kraće, lakšeg karaktera i s govorenim dijalozima kao premosnicom između arija i drugih delova, iako se javljaju i recitativi. Opereta se razvila u Francuskoj sredinom 19. veka kao *opéra bouffe* [*opera buffa*] (*opera buffa* nije isti termin, u francuskom mu odgovara *opéra bouffon*), podvrsta komične opere (*opéra-comique*), ali je puni procvat doživela u Beču.

• **Kakanija** je u istočnoslovenskim jezicima bio podrugljiv naziv za Habzburšku monarhiju, sastavljenu od austrijskog carstva i mađarskog kraljevstva. Pridev "carski i kraljevski" (nem. *kaiserlich und königlich*), koji se koristi da označi pripadnost (institucije, objekti), često se skraćivao na oblike *k. und k.*, *k. u. k.* i ređe na *k. k.* Potonji oblik, srican kao "kaka", kod Slovena ima isto značenje.

• **Pavlovsk** je mesto 30 km južno od Sankt Peterburga. U njemu se nalazila carska letnja rezidencija "Carsko selo" (*Царское Село*) i vile aristokrata i viđenijih ljudi Sankt Peterburga. Za vezu sa Sankt Peterburgom, u Pavlovsku je 1838. izgrađena železnička stanica. Zgrada stanice nosila je naziv *Павловский вокзал* (*Vauxhall*), pa je "vokzal" u ruskom jeziku postao naziv za železničku stanicu. U njoj je Johan Štraus mlađi, na poziv železničke kompanije, nastupao svakog leta od 1856. do 1865. i još jednom 1869. godine. Zgrada je uništena u 2. Svetskom ratu.

Izvori: de.wikipedia.org, en.wikipedia.org, imslp.org, ru.wikipedia.org, wjslo.or.at, www.aeiou.at, www.allmusic.com, www.aria-database.com, www.enciklopedija.hr, www.kennedy-center.org, www.straussusa.org, www.teatar.hr

Ovaj vodič u elektronskom obliku, glosar, podatke o autoru, kao i druge zanimljivosti možete pogledati na stranici <http://bonc1.users.sbb.rs/> ili, ako vam je lakše, na *Google*-u potražiti tu stranicu kao "**rat protiv slova a**".

NESLUŽBENI VODIČ KROZ PROGRAM KONCERTA NIŠKOG SIMFONIJSKOG ORKESTRA (zamišljen kao dodatak službenom programu)

NOVOGODIŠNJI KONCERT PETAK, 28. DECEMBRA 2018. U 20 SATI SALA NIŠKOG SIMFONIJSKOG ORKESTRA

Dirigent: **Svilen Simeonov**

Solisti: *********

Niški simfonijski orkestar

P R O G R A M

Johan Štraus

Johan Štraus

Johan Štraus

Johan Štraus

Johan Štraus

Johan Štraus

Johan i Jozef Štraus

Johan Štraus, otac

Johan Štraus

Johan Štraus

Žak Ofenbah

Dmitrij Šostakovič

Ruže s juga, valcer

Čardaš iz operete "Slepi miš"

Uvertira operete "Slepi miš"

Anina polka

Na lepom plavom Dunavu, valcer

Pod gromovima i munjama, brza polka

Pizzicato-polka

Radecki-marš

Trič-trač-polka

Egipatski marš

Orfej u podzemlju

Valcer br. 2

(Redosled izvođenja proverite u službenom programu.)

Protest autora vodiča: (*) *Nomina sunt odiosa* - niti su solisti operni pevači, niti dela spadaju u klasičnu muziku, te neće ni biti spomenuti u vodiču.

O izvođačima

Biografije izvođača možete pročitati u službenom programu NSO-a.

Kompozitori i dela

Johan Štraus, sin (Johann Strauss, *Sohn*; Beč, 25.10.1825. - Beč, 03.06.1899.) bio je austrijski kompozitor, dirigent i violinist iz perioda romantizma. Bio je proslavljeni "kralj valcera" i jedan od glavnih predstavnika bečke operete. Napisao je muziku za 168 valcera, 117 polki, marševe i mazurke te 16 opereta i jednu operu.

• Valcer "Ruže s juga", op. 388

"Ruže s juga" (nem: *Rosen aus dem Süden*) je koncertni valcer s motivima iz Štrausove operete "Kraljičina čipkasta maramica" (*Das Spitzentuch der Königin*). Korišćene teme su *Trüffel*-kuplet iz prvog čina i romansa *Wo die wilde Rose erblüht* (gde divlja ruža cveta) iz drugog čina. Premijerno ga je izveo Štrausov orkestar na redovnom nedeljnom koncertu 07.11.1880. godine pod dirigentom Eduardom Štrausom. Posvećen je italijanskom kralju Umberto Prvom. Trajanje je oko 8 minuta.

• Opereta "Slepi miš"

"Slepi miš" (nem: *Die Fledermaus*) je opereta u tri čina premijerno izvedena 05.04.1874. u Beču. Libreto su napisali Karl Haffner (Karl Haffner) i Rihard Žene (Richard Genée). Dr Falke je dobio nadimak "Slepi miš" nakon neslane šale svog prijatelja Gabrijela fon Ajzenštajna i planira osvetu... nakon niza zavrzlama prepunih prelepih melodija, sve se srećno završava: "šampanjac je kriv za sve".

• **Čardaš** "Zvuci otadžbine" (*Klänge der Heimat*) je arija Rozalinde iz drugog čina. Rozalinda, maskirana kao mađarska grofica, arijom "dokazuje" svoje poreklo. Čardaš je kao *Csárdás für Gesang* Štraus premijerno izveo na svoj rođendan, 25.10.1873. u Beču, na dobrotvornom koncertu za mađarske žrtve epidemije kolere. Arija je nezaobilazna u repertoaru sopranistica i često se izvodi samostalno. Trajanje je oko 4,5 minuta.

• **Uvertira** deluje kao potpuri, ali je u stvari napisana u sonatnoj formi. Uvod sadrži Ajzenštajnov motiv iz preposlednje scene (*Ja, ich bin's, den ihr betrogen* - ja sam taj koji je prevaren) koji se ponavlja kroz celu uvertiru, zatim akord iz prvog čina (ulazak Adele) i za njim 6 otkucaja sata iz finala drugog čina. Ekspozicija počinje temom "osvete slepog miša" iz poslednje scene operete. Sporedna tema je valcer s kraja drugog čina. Završna grupa sastoji se od Rozalindine teme iz prvog čina, kad ispraća muža "u zatvor" (*So muß allein ich bleiben* - moram sama ostati) i kankan-teme (*O Gott, wie rührt mich dies!* - o bože, kako me to pogađa; tercet Adele, Rozalinde i Ajzenštajna). Kratak razvoj koristi Ajzenštajnovu temu i motiv. U reprizi se teme ponavljaju redom iz ekspozicije. Koda sadrži kankan-temu, a Ajzenštajnov motiv uvodi u blistavo finale. Trajanje uvertire je oko 8 minuta.

• Anina polka, op. 117

Anina polka (nem: *Annen-Polka*) je napisana povodom proslave dana Svete Ane (26. jula). Premijerno je izvedena na otvaranju proslave u Prateru 24.07.1852. godine. Polka je francuskog tipa, rafiniranija od krute nemačke polke. Trajanje je oko 4,5 minuta. (Ne mešati s istoimenim delom Štrausa starijeg, (*Beliebte*) *Annen-Polka* op. 137 iz 1842. godine.)

• Valcer "Na lepom plavom Dunavu", op. 314

"Na lepom plavom Dunavu" (nem: *An der schönen blauen Donau*) je verovatno svetski najčuveniji valcer. Prvu verziju valcera za hor i orkestar ili klavir Štraus je napisao za Bečko muško pevačko društvo (*Wiener Männergesang-Verein*). Tekst je napisao Jozef Vajl (Joseph Weyl). Premijerno je izveden 15.02.1867. godine, s mlakim uspehom. Hor od 1200 muškaraca sačinjavali su Bečko muško pevačko društvo i hor 42. pešačkog puka (*Kapelle des Infanterie-Regimentes 42*), čiji je bio i orkestar, a dirigent je bio Rudolf Vajnvurm (Rudolf Weinwurm). Koncertnu verziju (kao op. 314), koja se najčešće izvodi, Štraus je pripremio za Svetsku izložbu u Parizu, na kojoj je postigla ogroman uspeh. Premijera te verzije je izvedena 10. marta 1867. godine u Bečkom Folksgartenu (*Volksgarten* - narodni park). Valcer se, kao i većina ondašnjih Štrausovih i drugih kompozitora, sastoji od pet pojedinačnih valcera, od kojih se svaki sastoji od dve melodije, tako da ima ukupno deset melodija. Duizburški profesor Norbert Linke je 2015. godine dokazao da je svih deset melodija reciklirano iz prethodnih Štrausovih valcera. Trajanje horske verzije je oko 7 minuta, a koncertne verzije oko 9-10 minuta.

• "Pod gromovima i munjama", brza polka, op. 324

Polka "Pod gromovima i munjama" (nem: *Unter Donner und Blitz*) premijerno je izvedena 16.02.1868. godine u Beču. Polka je napisana u ternarnoj formi (ABA). Timpani predstavljaju gromove a činele munje. Štraus je polku uključio u baletnu scenu (br.15) operete "Slepi miš". Trajanje je oko 3 minuta.

• Pizzicato-polka

Pizzicato-polku su napisali braća Johan i Jozef Štraus za vreme boravka u Rusiji. Prema zabeleškama violista u Štrausovom orkestru, na premijeri 24.06.1869. u Pavlovsku polka je izvedena najmanje devet puta. Kao što ime kaže, polku sviraju gudači trzanjem žica, osim u centralnoj sekciji gde se na kratko čuje metalofon (*Glockenspiel*). Polka je francuskog tipa i sadrži četiri melodije aranžirane u ternarnoj formi (ABA). Trajanje je oko 3 minuta.

• Trič-trač-polka, op. 214

Trič-trač-polka (nem. *Tritsch-Tratsch* - čavrljanje, ogovaranje, trač) je brza polka koju je Štraus napisao u leto 1858. za vreme svoje treće turneje u Rusiji i premijerno izveo 24.11. iste godine u Beču. Trajanje je oko 2,5 minuta.

• Egipatski marš, op. 335

Egipatski marš (nem. *Egyptischer- ili Ägyptischer-Marsch*) je premijerno izveden u Pavlovsku 05.07.1869. godine. Nekoliko dana kasnije izveden je pod imenom "Čerkeski marš" (*Tscherkessen-Marsch*) i pod tim je imenom došao u Beč, ali je preimenovan u prvobitno ime za proslavu otvaranja Sueckog kanala 16.11.1869. godine. Naknadno je 1871. godine posvećen velikom vojvodi Fridrihu Prvom Badenskom (Friedrich I von Baden). Nakon što je Anton Bitner (Bittner) uključio marš u svoju burlesku "U Egiptat" (*Nach Ägypten*) gde u sredini marša glumci pevaju "la-la-la", Štraus je u svoj marš stavio instrukciju da svirači isto tako pevaju. Trajanje je oko 4 minuta.

Johan Štraus, otac (Johann Strauss, *Vater*; Beč, 14.03.1804. - Beč, 25.09.1849.) bio je austrijski kompozitor, dirigent i violinist iz perioda romantizma, proslavljeni "otac valcera". Muziku je učio privatno. Sa svojim plesnim orkestrom prvi je uveo turneje po inostranstvu i ustanovio bečke javne koncerte. Napisao je više stotina dela (uglavnom plesova), među kojima je svakako najpopularniji Radecki marš (*Radetzky-Marsch*). Sva tri njegova sina, Johan, Jozef i Eduard su čuveni kompozitori. Uz njegovo ime se stavlja oznaka "otac" ili "stariji" za razlikovanje od mnogo popularnijeg sina s istim imenom.

• Radecki marš, op. 228

Radecki marš (nem. *Radetzky-Marsch*) je Johan Štraus stariji napisao 1848. godine i posvetio ga feldmaršalu Jozefu Radeckom (Josef Wenzel Graf Radetzky von Radetz) i Carsko-Kraljevskoj armiji. Marš je napisan po narudžbini za proslavu pobe Austrije pod komandom Radeckog nad Sardinijom u bitki kod Kustoce. Premijerno je izveden 31.08.1848. godine u Beču. Struktura je jednostavna: iza kratke introdukcije sledi glavni motiv (ABA), trio (ABABA) i ponovljeni introdukcija i glavni motiv (ABA). Dinamika se naizmenično menja, *forte* - *piano* i taj kontrast pleni slušaoce. Tempo marša nije precizno određen, pa ga dirigenti izvode u rasponu 103-114 doba/minutu. Trajanje je oko 3 minuta.

Jozef Štraus (Josef Strauss; Beč, 20.08.1827. - Beč, 22.07.1870.) bio je austrijski kompozitor, dirigent i violinist iz perioda romantizma. Studirao je tehniku u Beču i radio kao inženjer. S bratom Johanom nastupao je kao dirigent u porodičnom orkestru i pisao muziku. Njegov opus obuhvata preko 300 plesova, a za orkestar je aranžirao preko 500 kompozicija drugih autora.

• **Pizzicato-polka**, videti kod Johana Štrausa.

Žak Ofenbah (r. Jakob, Jacques Offenbach; Keln, 20.06.1819. - Pariz, 05.10.1880.) bio je francuski kompozitor i čeljust iz perioda romantizma. Zbog pokazanog muzičkog dara, otac ga 1833. godine vodi u Pariz, gde je Žak počeo studije na Konzervatoriju, ali ih nije završio zbog nedostatka sredstava. Kao virtuoz na violončelu nastupao je sa značajnim ondašnjim pijanistima (Anton Rubinštajn, Franc List, Feliks Mendelson). Smatra se utemeljiteljem žanra operete. Njegov opus obuhvata 98 opereta i 2 opere, muziku za balet i pozorište, za čelo, klavir te vokalna dela. Najpoznatija i najizvođenija njegova dela su "Kankan" iz operete "Orfej u podzemlju" i "Barkarola" iz opere "Hofmanove priče".

• "Orfej u podzemlju"

"Orfej u podzemlju" (ili "Orfej u paklu", fr: *Orphée aux enfers*) je opereta (*opéra bouffon*) u dva čina (4 slike) premijerno izvedena 21.10.1858. u Parizu. Libreto je napisao Ludovik Alevi (Ludovic Halévy). Kasnije je Ofenbah proširio operetu na 4 čina, na libreto Alevija i Hektora Kremijea (Hector Crémieux);